

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА: ОСОБЛИВОСТІ МУЗЕЄФІКАЦІЇ

О. Л. Оверчук

Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

o.overchuk@knu.ua

В. В. Щибря

Центр фольклору та етнографії навчально-наукового інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

volodshch@ukr.net

O. Overchuk

Department of Folkloristics of Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-8228-6043>

V. Shchybria

Folklore and Ethnography Center, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-0918-7724>

О. Л. Оверчук, В. В. Щибря. Нематеріальна культурна спадщина: особливості музеєфікації

Стаття акцентує на значенні нематеріальної культурної спадщини (НКС) як важливого складника соціокультурної ідентичності народів та ролі музейної справи в її збереженні. Автори підкреслюють, що НКС охоплює не лише матеріальні артефакти, а й живі традиції, які формують колективну пам'ять і сприяють збереженню культурного різноманіття. Метою дослідження є висвітлення етапів збереження НКС в Україні, особливо через діяльність музеїв. Розглянуто специфіку роботи з нематеріальними елементами, які не мають фізичної форми, але становлять вагомий частину національної спадщини. У дослідженні застосовано історико-культурний, етнографічний, соціокультурний і компаративний методи. Здійснено порівняльний аналіз методів документування та актуалізації елементів НКС у музеях. Підкреслено необхідність використання комплексного підходу, що охоплює не лише матеріальні об'єкти, а й процеси передання знань, історії родин носіїв, їхню участь у збереженні НКС. Окреслено сучасні виклики фіксації та репрезентації нових форм НКС.

Ключові слова: нематеріальна культурна спадщина, особливості збереження, носії традицій, музеєфікація, етапи музеєфікації.

O. Overchuk, V. Shchybria. Intangible cultural heritage: the features of museumization

The purpose of the article is to present the main stages, approaches, and tools for preserving intangible cultural heritage (ICH) in Ukraine, with particular focus on the role of museums, which are increasingly integrating ICH elements into their work. The object is intangible cultural heritage as an integral component of the social and cultural identity of nations. The subject is

the problem of appropriate museumization of ICH. The relevance of this article lies in the fact that traditional museum practices are not always able to represent the living nature of the ICH, which requires a methodological rethinking of the functions of the museum as a space for interaction, communication, and transmission of cultural experience.

The methodology of the theoretical analysis in this article is based on historical-cultural, ethnographic, sociocultural, and comparative methods which were employed. These allowed for a comprehensive analysis of current museum practices related to ICH, as well as the study of cultural traditions that are preserved and reproduced by tradition bearers within local communities. The article attempts to compare different methods of documenting and actualizing ICH implemented in ethnographic museums of Ukraine, to determine their effectiveness and their role in ensuring the sustainability of intangible heritage.

The results. 1. Museumization of ICH is a strategically important tool for preserving cultural identity and forming public memory, especially in the context of modern challenges such as war, globalization, urbanization, and cultural unification. 2. Modern museums should not only archive or exhibit objects related to the ICH, but also create interactive spaces for the direct participation of tradition bearers and visitors. Formats such as master classes, ritual reconstructions, "live exhibitions" and open-air museums allow us to recreate a full-fledged cultural context in which the ICH is not only presented, but also experienced. 3. It is vitally important for the process of museumization to recognize the value of the ICH element by the local community itself. This recognition is the basic criterion for the existence of the element as part of the heritage and must be preserved in the museum presentation. The participation of communities and practitioners

in the process of museumization is not only desirable, but also fundamentally necessary for compliance with international standards for the protection of ICH.

The scientific novelty of the research lies in the fact that the article is devoted to a comprehensive analysis of contemporary methods of museumization of Ukraine's intangible cultural heritage, taking into account the challenges of war, digitalization, and the involvement of tradition bearers in museum practices. The article substantiates the importance of integrating living practices, festival formats, and digital archives for the preservation and promotion of intangible cultural heritage within the national museum space.

The practical significance of the article lies in the fact that this scientific research emphasizes the significance of its preservation amid contemporary transformations, particularly through museum practices. The authors underline that ICH goes beyond the boundaries of material culture, encompassing unique manifestations of traditions, rituals, knowledge, and skills transmitted from generation to generation. It plays a key role in shaping collective memory, strengthening national consciousness, and supporting cultural diversity — especially in the context of globalization and increasing cultural interaction.

Keywords: *intangible cultural heritage, features of preservation, bearers of traditions, museumization, stages of museumization.*

Актуальність теми дослідження. Нематеріальна культурна спадщина (НКС) в сучасному світі набуває дедалі більшого значення як джерело культурної самототожності, міжпоколінної тяглості та творчої спадковості спільнот. У контексті посилення глобалізаційних процесів особливої ваги набувають форми збереження НКС, які не лише фіксують, а й актуалізують живу традицію. Музеефікація НКС виступає одним із ключових інструментів її збереження, проте потребує переосмислення музейного простору як динамічного середовища взаємодії з носіями культурних практик. Саме процесуальний характер НКС, її залежність від соціального контексту та комунікативної взаємодії зумовлюють необхідність упровадження інтерактивних методів, зокрема фестивальних форматів, майстер-класів, демонстрацій ремесел. Дослідження моделей музеефікації дозволяє розширити функції музею як осередку не лише збереження, а й передання культурної пам'яті в її живій формі.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де зростає загроза втрати нематеріальної культурної

спадщини (НКС) внаслідок глобалізаційних процесів, постає необхідність пошуку ефективних механізмів її збереження, популяризації та передання. Особливої ваги набуває проблема адекватної музеефікації НКС, яка, на відміну від матеріальних артефактів, є динамічною, процесуальною та залежною від носіїв. Традиційні музейні практики не завжди спроможні репрезентувати живу природу НКС, що потребує методологічного переосмислення функцій музею як простору взаємодії, комунікації й трансляції культурного досвіду. Вирішення цієї проблеми має не лише теоретичне, а й прикладне значення — для розвитку інституційної пам'яті, формування культурної ідентичності та міжпоколінної спадковості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З окресленої наукової проблематики вже існують окремі студії та цікаві умовиводи, що спорадично трапляються в сучасних публікаціях різної тематики. Зокрема, варто відзначити таких дослідників, як Н. Аксьонова, Ю. Бережна, А. Гаврилюк, С. Гаврилюк, С. Дичковський, О. Донцов, О. Дутчак, О. Зараховський, К. Надольська, І. Проненко й А. Фальковський.

Вітчизняні науковці вивчають можливості застосування нематеріальної культурної спадщини для реалізації регіональної політики держави та розвитку внутрішнього туризму в Україні. «Оскільки нематеріальна культурна спадщина не потребує придумування, містить в собі елемент тяглості крізь покоління, то ми маємо лише виробити стратегію її найліпшого збереження», — стверджує Н. Аксьонова (Аксьонова, 2019, с. 67). Нині в Україні чітко виокремлюються локальні осередки побутування елементів НКС: «Кожен з елементів Національного переліку НКС є потенційним ресурсом туристичної уваги території й потребує розроблення та застосування комплексу заходів, які спроможні привабити туристів, зацікавлених у НКС регіону» (Гаврилюк, 2019, с. 23). Наприклад, включення петриківського розпису Дніпропетровщини, косівської мальованої кераміки Івано-Франківщини, волинського серпанку Рівненщини та інших елементів нематеріальної культурної спадщини до світової культурної спадщини ЮНЕСКО надасть змогу розраховувати на міжнародну підтримку в

збереженні та реконструкції традиційних ремесел. Це у свою чергу сприятиме розвитку туристичної інфраструктури не тільки цих, а й інших областей України. «Наявність збереженої автентики та її більш активне використання при розробці туристичного продукту може підвищити конкурентні переваги українських соціокультурних послуг на світовому ринку та зростання внутрішнього попиту. Одночасно такі процеси сприятимуть відродженню та збереженню етнокультурної самобутності представників всіх етногруп України та її нацменшин» (Дутчак, 2017, с. 168). «Поповнення різноманіття нематеріальної культурної спадщини регіонального, національного, а згодом і міжнародного рівнів суттєво підвищить валоризацію культурного надбання і буде сприяти туристичній привабливості дестинацій, розвитку зеленого туризму» (Аксьонова, 2019, с. 62). А. Гаврилюк здійснює аналітику феномену «атрактивності НКС України з позицій туризмознавчої науки і практики в умовах сучасних глобалізаційних змін» (Гаврилюк, 2018, с. 20).

Водночас недостатньо уваги приділяється розгляду ролі НКС у музейній сфері. Ідеї щодо використання музеїв просто неба як простору для актуалізації ресурсів НКС докладно розглядають С. Дичковський та І. Проненко. Вони акцентують на важливості впровадження традиційних ремесел та обрядовості в музейний простір задля їх автентичного відтворення й збереження. «Включення нематеріальної культурної спадщини в музейну діяльність дозволяє сформувати нові концептуальні музейні технології, які підвищують привабливість музейних експозицій та дестинації в цілому. Тому важливим завданням є активне залучення нематеріальної культурної спадщини в діяльність музеїв для формування нових анімаційних та інноваційних туристичних продуктів» (Дичковський, 2020, с. 22). Науковець також підкреслює, що досвід функціонування музеїв просто неба засвідчує: окрім основного завдання — збереження й популяризації культурної спадщини — музеї-скансени виконують важливу роль у розвитку туристично-рекреаційної діяльності як для місцевих жителів, так і для туристів (там само). І. Проненко, аналізуючи трансформацію

сучасних скансенів, зауважує: «Звернення до нематеріальної спадщини і включення її до площини музейної діяльності можна розглядати як процес, що робить модель музею-скансену більш “живим”» (Проненко, 2017, с. 94).

При цьому зберігаються інституційні особливості музею, проте він стає менш консервативним та більше відповідає запитам і побажанням сучасної людини (Надольська & Гаврилюк, 2023). В. Надольська розглядає міжнародні музейні фестивалі як форму популяризації НКС та акцентує на їхній ролі в демонстрації традиційних культурних практик, що допомагає залучити широку аудиторію та сприяє культурному обміну (Надольська, 2018).

У 2023 р. видана монографія В. Литовченко та В. Дем'ян «Нематеріальна культурна спадщина як найголовніший інструмент збереження української нації», у якій авторки обґрунтовують необхідність упровадження комплексу заходів, спрямованих на збереження та реконструкцію умов функціонування, подальший розвиток і міжпоколінну трансмісію традиційної культурної спадщини — зокрема народних обрядів, звичаїв, ремесел і способу життя, що є маркерами ідентичності української культури та чинниками формування національного менталітету (Литовченко & Дем'ян, 2023). Публікації зазначених авторів ініціюють важливу тему, яка потребує подальшого ґрунтовного дослідження, що дозволить глибше зрозуміти роль музеїв у збереженні та актуалізації НКС.

Автори заґрунтовують дослідження на низці законодавчих документів, які регламентують різні аспекти НКС. Так, Генеральна конференція ООН з питань освіти, науки і культури (далі — ЮНЕСКО) під час своєї 32-ї сесії 17 жовтня 2003 р. ухвалила основний міжнародний договір, що визначає та захищає нематеріальну культурну спадщину — Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини. Україна долучилася до Конвенції ЮНЕСКО у 2008 р. відповідно до Закону України від 6 березня 2008 р. «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини», й має враховувати її положення й пов'язані з нею документи у своїх програмах та законодавчих актах, які стосуються НКС. Основними з них є:

Закон України «Про музеї та музейну справу» (Верховна Рада України, 1995), який регламентує діяльність музеїв, зокрема в частині збереження та експонування нематеріальної спадщини; Закон України «Про охорону культурної спадщини» (Верховна Рада України, 2000) включає норми, що стосуються як матеріальної, так і нематеріальної спадщини; Закон України «Про культуру» (Верховна Рада України, 2010), який визначає основні поняття та принципи охорони культурної спадщини в Україні. На сьогодні, крім Закону «Про культуру», поняття нематеріальної культурної спадщини визначається й іншими законами України: Законом України «Про корінні народи» (Верховна Рада України, 2021); Законом України «Про національні меншини (спільноти) України» (Закон..., 2022). Також в Україні ведеться Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини (Міністерство культури та стратегічних комунікацій України) з 2012 р., що регламентується наказом Міністерства культури та інформаційної політики «Про затвердження Порядку ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України» в новій редакції (Верховна Рада України, 2023).

Мета статті — виконати аналіз сучасних практик українських музеїв, спрямованих на збереження, відтворення та популяризацію нематеріальної культурної спадщини. Досягнення цієї мети передбачає вирішення певних завдань, зокрема дослідження основних етапів музеєфікації об'єктів НКС, що є основою для збереження й актуалізації етнічної культури та її подальшого розвитку. Важливим аспектом є також визначення типів і видів музеїв, діяльність яких спрямована на збереження нематеріальної спадщини. Крім того, стаття зосереджена на узагальненні досвіду українських музеїв у реалізації цих завдань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Музеєфікація нематеріальної культурної спадщини полягає в інтеграції її в музейні експозиції та колекції, а також у процесі документування, дослідження та збереження. Однак цей процес має свої особливості, оскільки НКС не є фізичним об'єктом і її збереження часто потребує адаптації до нових умов. Спеціальні підходи

до збереження НКС реалізуються через живі практики, які передаються усно або в процесі особистого навчання. Нематеріальна культурна спадщина має специфічну природу, адже існує лише в процесі живого виконання, передання й сприйняття, будучи невіддільною від людини, її соціального середовища та творчої взаємодії. Тому важливо розробляти програми, які забезпечать не лише активне залучення носіїв традицій до процесу збереження та популяризації, а й документування та музеєфікацію НКС у контексті технологій виготовлення, типології виробів, технік їх декорування, а також фіксації процесу створення, інтерв'ю з носіями практик, документування історій родів носіїв й історії існування традицій. Це дозволить не тільки підтримувати живу практику, а й зберегти матеріальні об'єкти та самотність практик без сучасних нашарувань, що є важливим для збереження автентичності культурної спадщини.

Основними етапами музеєфікації НКС є документування, інтерпретація та презентація, залучення громади, створення архівів та баз даних, міжнародна співпраця. З огляду на нематеріальну природу культурної спадщини, ключовим етапом є документування, яке здійснюється різними методами фіксації контексту побутування елементу НКС: записування фольклорних текстів, відео- та аудіоконтент, фотографування, створення цифрових архівів, збереження матеріальних предметів, безпосередньо пов'язаних з елементом. Хоча НКС не має фізичної форми, важливо зберігати автентичні інструменти, наприклад різьбярів, писанкарів, гончарів, ковалів тощо, зразки художнього різьблення, писанки з унікальними орнаментами, народний одяг та інші твори народних майстрів з різних регіонів України. Ці предмети є матеріальними свідченнями традиційних знань, умінь, технік та художніх засобів, які передаються з покоління в покоління.

Найбільші труднощі виникають на етапі обліку музейних предметів. Якщо облік матеріальних музейних предметів чітко регламентований українським законодавством, то облік нематеріальної культурної спадщини є набагато складнішим і потребує особливого підходу. Музейні

предмети є матеріальними свідченнями традиційних знань, навичок, технік і художніх засобів, що передаються з покоління в покоління, формуючи основу культурної пам'яті. Водночас характерною ознакою музейного об'єкта є його вилучення з природного середовища існування та первинної функціональної сфери. Цей аспект суперечить природі нематеріальної культурної спадщини (НКС), яка, згідно з її визначенням, повинна залишатися «живим» явищем, що постійно відтворюється в сучасному соціальному контексті.

Відповідно до положень статті 2 Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (Верховна Рада України, 2003а), до НКС належать ті форми культурного вираження, які:

- зберігають зв'язок із традицією, проте не обмежуються виключно минулим, а також охоплюють сучасні практики, характерні для міського та сільського середовища, що підтверджує їх актуальність і життєздатність;
- функціонують у межах спільноти, передаються між поколіннями, змінюючись відповідно до соціальних умов, тим самим формуючи тяглість ідентичності та культурної належності;
- сприяють зміцненню почуття спільності, належності та соціальної згуртованості;
- мають значення насамперед для самих носіїв, у межах конкретного соціокультурного середовища, а не лише з позиції їх унікальності чи мистецької цінності;
- визнаються спільнотами, групами або окремими особами як частина їхнього культурного спадку. Саме це визнання є визначальним для існування практики як елементу НКС.

У цьому контексті музейні зібрання потребують особливого підходу до інтерпретації та репрезентації, який враховує не лише матеріальну форму об'єкта, але й живу традицію, соціальну функцію та глибокий зв'язок із носіями культури. Тому для музеєфікації НКС музеям необхідно розробляти нові підходи, синтезувати різноманітні методи збереження музейних предметів, знаходити баланс між їх збереженням, популяризацією та актуалізацією. У зв'язку з обмеженим фінансуванням та відсутністю

спеціалістів у галузі музеєфікації НКС, документування елементів у громадах часто здійснюється неналежним чином. Унаслідок цього багато практик НКС залишаються невідомими широкому загалу та незафіксованими.

Наразі, в умовах російсько-української війни, переміщення носіїв традицій та руйнування цілих сіл, деякі практики ризикують так і залишитися фактом минувшини. Наприклад, слобожанський (старобільський) розпис, території побутування якого опинилися під окупацією, має значну культурну цінність. Однак носії цієї традиції частково розпорошені по світу, а частково залишилися на окупованих територіях. На жаль, роботи слобожанських майстрів та їхні свідчення про техніку виконання малюнків майже повністю відсутні в музеях України. Це створює серйозну загрозу для збереження цієї культурної спадщини, адже без доступу до носіїв неможливо відновити унікальну техніку розпису за музейними матеріалами, яких практично не збереглося. Таким чином, слобожанський розпис опинився під реальною загрозою остаточної втрати, що позбавляє наступні покоління можливості ознайомитися із цією важливою частиною української народної культури.

За результатами розширеного моніторингу життєздатності елементів НКС, що проводився Українським центром культурних досліджень протягом жовтня — грудня 2023 р., кількість офіційно зафіксованих елементів НКС від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну зросла. На кінець 2023 р. в національному переліку було 82 елементи, а на травень 2024 р. — 93. Це суттєве збільшення порівняно з попередніми роками. Повномасштабна війна у 2022 р. порушила немало гуманітарних питань, зокрема питання національної єдності, та надала розуміння щодо важливості нематеріальної спадщини для підтримання й утвердження національної ідентичності. З іншого боку, поряд з елементами НКС, які мають офіційний статус, під час цього моніторингового опитування спільноти практиків згадано ще 230 елементів, які не внесені в жоден із переліків — національний чи місцевий (*Істотні питання...*, 2024). Отже, важливо музеєфікувати якомога більше елементів НКС, які визнаються такими громадами практиків, але

ще не охоплені процесом документування та збереження, задля можливості відновлення цих традицій у подальшому науковцями музеїв, що потребує відповідного фінансування та законодавчого забезпечення.

Наступними суттєвими етапами музеєфікації є інтерпретація та презентація елементу, що значною мірою залежить від профілю музею, зокрема закладених у самій природі історичного (загальноісторичний, етнографічний, історико-побутовий) та краєзнавчого музеїв. Значну роль у цьому відіграють музеї просто неба, такі як Національний музей народної архітектури та побуту України (м. Київ), Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл.), Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського (м. Коломия, Івано-Франківська обл.), Музей народної архітектури та побуту «Шевченківський гай» (м. Львів), Закарпатський музей народної архітектури та побуту (м. Ужгород), Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття (с. Кринос, Івано-Франківська обл.) та ін. Музеї під відкритим небом організовують театралізовані екскурсії, виставки, фольклорні свята та концерти фольклорних колективів, що проходять серед унікальних музеєфікованих об'єктів та ландшафтів різних регіонів України. Так, 7 вересня 2024 р. у Національному музеї народної архітектури та побуту України відбувся перший на національному рівні форум «Жива спадщина України», який проходив у межах дводенного фестивалю «Жива культура — живий світ». Генеральна директорка Національного музею народної архітектури та побуту України Оксана Повякель підкреслила, що одним із головних завдань музею є саме збереження, вивчення й популяризація нематеріальної культурної спадщини України (Міністерство культури та інформаційної політики України, 2025). Протягом року в цьому скансені проводиться понад 20 різних свят, серед яких державні, релігійні та народні.

Одним із найбільш масових є щорічне святкування Купайла. Комунікація з носіями народних традицій значно посилює емоційний вплив заходів на відвідувачів, які часто стають учасниками цих подій. Інтерактивні івенти сприяють

не лише кращому засвоєнню інформації про конкретні елементи НКС, а й актуалізують форми традиційного духовного досвіду.

Для проведення успішної музеєфікації важливим є залучення носіїв традиційних знань, адже саме конкретні люди — майстри — беруть участь у трансмісії культурних практик, можуть надати найбільш точну інформацію про елемент, взяти участь у створенні музейних експозицій, які презентуватимуть етнокультурні явища. Завдяки своїй діяльності носії, громади загалом, сприяють підвищенню обізнаності про той чи інший елемент нематеріальної культурної спадщини. Вони є промоутерами народного досвіду і дбають про те, аби їхні традиції були визнані й поціновані як власними громадами, так і суспільством загалом. А. Гаврилюк наголошує: «Важливу місію в реалізації заходів з охорони НКС, їх промоцію, виконують органи місцевої влади територій побутування елементів. Інтелектуальним і трудовим ресурсом втілення геопросторової промоції НКС є громади. Саме їм належить першочергове право вирішення питань щодо реалізації основних організаційних, політико-правових, освітньо-просвітницьких та економіко-фінансових заходів щодо просування елементів НКС як засобів формування локальної, культурної, регіональної, національної ідентичностей населення регіону» (Гаврилюк, 2018, с. 22).

Однією з ефективних форм збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини із залученням громад є фестивалі, що проводяться в живому культурному середовищі. Поєднання фестивальних практик із музейними підходами сприяло виникненню музейних фестивалів, які здебільшого мають на меті популяризацію НКС. Одним із перших ініціаторів впровадження в музейному просторі прямої комунікації з носіями нематеріальної спадщини був заслужений працівник культури України Олекса Доля (1964–2017). Протягом більшої частини свого життя, працюючи в Державному музеї народної архітектури та побуту України, він уклав каталог народних майстрів, підтримував локальні традиції українців різних етнографічних регіонів і через просвітницькі заходи інтегрував ці традиції в загальнонаціональний

культурний дискурс. Запроваджений ним формат безпосередньої взаємодії носіїв культурних практик з відвідувачами скансену реалізувався у формі ярмарків народних промыслів і ремесел, які згодом стали традиційним інструментом популяризації НКС. У межах фольклорних фестивалів, що відбуваються в Національному музеї народної архітектури та побуту України (Свято дитячої творчості, День зеленого туризму, День пасічника, День зільника тощо), відвідувачі мають змогу взяти участь у майстер-класах, переймаючи знання й уміння від самих носіїв спадщини. Такі події сприяють відтворенню як матеріальних елементів культури (писанка, керамічний виріб), так і нематеріальних (гаївки, колядки), що надає музейному досвіду глибини та емоційної залученості.

Посутньою частиною музеєфікації є створення цифрових архівів та наукових баз даних, де можна зберігати звукові записи, фотографії, відео й інші матеріали, що забезпечують довгострокове збереження НКС. Створення цифрових архівів є важливим не тільки для збереження свідчень про НКС, а й для збереження інформації про матеріальні об'єкти, які відображають результати роботи майстрів, їх інструменти, традиційні матеріали та засоби виробництва. Саме цифрові архіви дозволяють захистити оригінальні предмети від руйнації, розширюючи таким чином аудиторію, якій стають доступними різноманітні зразки НКС.

Проте в Україні створення цифрових баз даних музеїв пов'язане зі складнощами, спричиненими відсутністю відповідного програмного забезпечення, нормативної бази, яка регламентувала б процес оцифрування, фахівців, які володіли б спеціальними знаннями та навичками, а також уніфікованої термінологічної бази та підходів до документування НКС. Цифровізація музейних фондів дозволила б створювати інноваційні мультимедійні експозиції, що розширювало б просвітницьку спроможність музеїв і збільшувало їх аудиторію. Однак висока вартість високотехнологічного інструментарію (і, відповідно, високооплачуваних спеціалістів) є наразі недоступною для багатьох музейних установ.

Міжнародна співпраця з іншими країнами є важливим чинником для обміну досвідом та

встановлення кращих практик збереження нематеріальної культурної спадщини. Завдяки такій співпраці країни мають можливість вивчати методи та підходи, що вже успішно реалізуються та мають позитивні результати, адаптувати їх до своїх національних умов і впроваджувати інноваційні рішення в процес збереження традицій. Спільні проекти, конференції, наукові обміни та міжнародні програми дозволяють не лише поділитися знаннями, але й встановити партнерства для підтримки НКС на глобальному рівні. Участь у міжнародних програмах, таких як ініціативи ЮНЕСКО, дозволяє країнам координувати зусилля зі збереження та популяризації НКС, забезпечуючи її визнання на світовому рівні.

Висновки. Музеєфікація нематеріальної культурної спадщини (НКС) є стратегічно важливим інструментом збереження культурної ідентичності та формування суспільної пам'яті, особливо в умовах сучасних викликів, таких як війна, глобалізація, урбанізація та культурна уніфікація. Вона передбачає не лише фіксацію та збереження нематеріальних елементів, а й створення умов для їх живої трансляції в новому соціальному контексті — зокрема в музейному просторі.

Згідно з Конвенцією ЮНЕСКО, НКС охоплює не лише традиційні, а й сучасні практики, що живуть у міському й сільському середовищі, функціонують у межах конкретних спільнот, передаються між поколіннями та змінюються відповідно до соціальних умов. Тому процес музеєфікації НКС не може зводитися до репрезентації минулого — він має підтримувати тяглість, актуальність і живу динаміку культурних проявів, забезпечуючи водночас автентичність та соціальну гуртованість.

Сучасні музеї повинні не лише архівувати чи експонувати об'єкти, пов'язані з НКС, але й створювати інтерактивні простори для безпосередньої участі носіїв традицій та відвідувачів. Такі формати, як майстер-класи, реконструкції обрядів, «живі експозиції» та музеї просто неба, дозволяють відтворити повноцінний культурний контекст, у якому НКС не лише представлена, а й проживається.

Особливе значення в процесі музеєфікації має визнання цінності елемента НКС самою спільнотою, яка його практикує. Це визнання є базовим критерієм існування елемента як частини спадщини і має бути збережене в музейному представленні. Участь спільнот, громад, носіїв практик у процесі музеєфікації є не лише бажаною, а й принципово необхідною для дотримання міжнародних стандартів охорони НКС. Водночас, для ефективного впровадження таких підходів, слід вдосконалювати законодавчі та методологічні засади музеєфікації, орієнтуючись на Конвенцію ЮНЕСКО, адаптуючи

музейну практику до особливостей живої спадщини, а також активно впроваджуючи цифрові інструменти для її документування та презентації.

Отже, музеєфікація НКС повинна поєднувати наукову достовірність, культурну чутливість і соціальну взаємодію, щоб забезпечити не лише збереження, а й сталий розвиток культурної спадщини в нових умовах. Це дозволяє музеям не тільки зберігати традиції, а й бути середовищем культурного діалогу, освіти, згуртованості та інновацій.

Список посилань

- Аксьонова, Н. В. (2019). Потенціал нематеріальної культурної спадщини в умовах глобалізації: стан і перспективи. *Географія та туризм*, 48, 62–73.
- Верховна Рада України. (1995, Червень 29). *Закон України Про музеї та музейну справу*. (№ 249/95-ВР). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>
- Верховна Рада України. (2000, Червень 08). *Закон України Про охорону культурної спадщини*. (№ 1805-III). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
- Верховна Рада України. (2003a). *Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text
- Верховна Рада України. (2003b). *Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text
- Верховна Рада України. (2010, Грудень 14). *Закон України Про культуру*. (№ 2778-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
- Верховна Рада України. (2021, Липень 01). *Закон України Про корінні народи*. (№ 1616-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>
- Верховна Рада України. (2022, Грудень 13). *Закон України Про національні меншини (спільноти) України*. (№ 2827-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>
- Верховна Рада України. (2023, Серпень 05). *Наказ Міністерства культури та інформаційної політики Про затвердження Порядку ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України*. (№ 449). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-23#Text>
- Гаврилюк, А. (2018). Атрактивність нематеріальної культурної спадщини України: туристознавчий аспект. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*, 1, 18–28. https://nbuv.gov.ua/UJRN/vknut_2018_1_4
- Гаврилюк, А. М. (2019). Туристичне портфоліо елемента нематеріальної культурної спадщини як засіб реалізації державної регіональної політики в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*, 30(69), 21–26.
- Дичковський, С. І. (2020). Туристична діяльність скансенів у системі актуалізації ресурсів нематеріальної культурної спадщини. *Культура і сучасність*, 1, 17–26.
- Дутчак, О. І. (2017). Нематеріальні культурна спадщина ЮНЕСКО в Україні: перспективи використання в індустрії туризму. *Карпатський край*, 1, 165–170. https://nbuv.gov.ua/UJRN/kkr_2017_1_17
- Істотні питання політики: нематеріальна культурна спадщина. Аналітична записка*. (2024). RES-POL. https://www.ppv.net.ua/uploads/work_attachments/RESPOL_intangible_heritage-2024.pdf
- Литовченко, В., & Дем'ян, В. (2023). *Нематеріальна культурна спадщина як найголовніший інструмент збереження української нації: Монографія*. Креативна агенція «Артіль».
- Міністерство культури та інформаційної політики України. (2025, Квітень 22). *«Жива спадщина України»: в Національному музеї народної архітектури та побуту відбувся перший форум, присвячений нематеріальній спадщині*. <https://mcsc.gov.ua/news/zhyya-spadshhyna-ukrayiny-v-nacziionalnomu-muzeji-narodnoyi-arhitektury-ta-pobutu-vidbuvsya-pershyj-forum-prysvyacheniy-nematerialnij-spadshhyni/>

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України (2018, Лютий 12). *Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини*. (№ 105). <https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/nacziionalnyj-perelik-elementiv-nks-1.pdf>

Надольська, В. В. (2018). Міжнародні музейні фестивалі: рекреаційний та професійний виміри. *Волинський музейний вісник, Наук. зб.*, 9, 238–242.

Надольська, В., & Гаврилюк, С. (2023). Музеї і нематеріальна культурна спадщина. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 63(2). https://www.aphn-journal.in.ua/archive/63_2023/part_2/3.pdf

Проненко, І. В. (2017). Сучасний розвиток музеїв-скансенів в українській музейній структурі. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*, 20, 91–97. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvvi_2017_20_13

References

Aksonova, N. V. (2019). The potential of intangible cultural heritage in the context of globalization: state and prospects. *Geography and Tourism*, 48, 62–73. [In Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (1995, June 29). *Law of Ukraine on Museums and Museum Affairs*. (№ 249/95-BP). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text> [In Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2000, June 08). *Law of Ukraine on the Protection of Cultural Heritage*. (№ 1805-III). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> [In Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2003a). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text [In Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2003b). *UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text [In Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2010, December 14). *Law of Ukraine on Culture*. (№ 2778-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> [In Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2021, July 01). *Law of Ukraine on Indigenous Peoples*. (№ 1616-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text> [In Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2022, December 13). *Law of Ukraine on National Minorities (Communities) of Ukraine*. (№ 2827-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> [In Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2023, August 05). *Order of the Ministry of Culture and Information Policy on Approving the Procedure for Maintaining the National List of Elements of Intangible Cultural Heritage of Ukraine*. (№ 449). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-23#Text> [In Ukrainian].

Havryliuk, A. (2018). The attractiveness of intangible cultural heritage of Ukraine: tourism aspect. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Serii: Turyzm*, 1, 18–28. https://nbuv.gov.ua/UJRN/vknut_2018_1_4 [In Ukrainian].

Havryliuk, A. M. (2019). The tourist portfolio of the element of intangible cultural heritage as a means of implementing state regional policy in Ukraine. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Derzhavne upravlinnia*, 30(69), 21–26. [In Ukrainian].

Dychkovskiy, S. I. (2020). Tourist activities of open-air museums in the system of actualizing resources of intangible cultural heritage. *Kultura i suchasnist*, 1, 17–26. [In Ukrainian].

Dutchak, O. I. (2017). Intangible cultural heritage of UNESCO in Ukraine: prospects for use in the tourism industry. *Karpatskyi krai*, 1, 165–170. https://nbuv.gov.ua/UJRN/kkr_2017_1_17 [In Ukrainian].

Key issues of policy: intangible cultural heritage. Analytical Note. (2024). RES-POL. https://www.ppv.net.ua/uploads/work_attachments/RESPOL_intangible_heritage-2024.pdf [In Ukrainian].

Lytovchenko, V., & Demian, V. (2023). *Intangible cultural heritage as the main instrument for preserving the Ukrainian nation: Monograph*. Kreatyvna ahentsiia “Artil”. [In Ukrainian].

Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. (2025, April 22). “Living heritage of Ukraine”: The first forum dedicated to intangible heritage was held at the National Museum of Folk Architecture and Life. <https://mcsc.gov.ua/news/zhyyva-spadshhyna-ukrayiny-v-nacziionalnomu-muzeji-narodnoyi-arhitektury-ta-pobutu-vidbuvsya-pershyj-forum-prysvyachenyj-nematerialnij-spadshhyni/> [In Ukrainian].

Ministry of Culture and Strategic Communications of Ukraine (2018, February 12). *National List of Elements of Intangible Cultural Heritage*. (№ 105). <https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/nacziionalnyj-perelik-elementiv-nks-1.pdf> [In Ukrainian].

- Nadolskaya, V. V. (2018). International museum festivals: recreational and professional dimensions. *Volynskyi muzeinyi visnyk, Naukovyi zbirnyk*, 9, 238–242. [In Ukrainian].
- Nadolskaya, V., & Havryliuk, S. (2023). Museums and intangible cultural heritage. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 63(2). https://www.aphn-journal.in.ua/archive/63_2023/part_2/3.pdf [In Ukrainian].

- Pronienko, I. V. (2017). Current development of open-air museums in the Ukrainian museum structure. *Aktualni problemy vitchyznianoï ta vsesvitnoï istorii*, 20, 91–97. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvvi_2017_20_13 [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 03.03.2025

О. Л. Оверчук

кандидат філологічних наук, доцентка кафедри фольклористики Навчально-наукового інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

В. В. Щибря

к. істор. наук, директор Центру фольклору та етнографії навчально-наукового інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

O. Overchuk

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Folkloristics of Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

V. Shchybria

Candidate of Historical Sciences, Director of the Folklore and Ethnography Center Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine
